IQLIM O‘ZGARISHI SHAROITIDA MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIDA SUV TANQISLIGI MUAMMOLARI VA ULARNING YECHIMI

Ikromov Dilshod Baxtiyorovich
O‘zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti moddiy ta’minot kafedrasi katta o‘qituvchisi

***Tayanch tushunchalar**: Markaziy Osiyo, suv tanqisligi, muzliklar, suv resurslari, prognoz, mintaqa, inovatsion yechimlar, zamonaviy texnilogiyalar, istiqbollar.*

Hozirgi davrda butun dunyoda suvning qadri va qiymati, obi hayotga ehtiyoj yil sayin ortmoqda. Buni mutaxassiclar iqlim o‘zgarishi, asriy muzliklarningg kamayishi, sanoatning o‘sishi, aholi sonining ko‘payishi natajasida oziq-ovqatga bo‘lgan talabning ortishi kabi omillar bilan izohlaydi.

Markaziy Osiyo suv xavfsizligi energiya, oziq-ovqat va atrof-muhit bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan dunyodagi kam sonli mintaqalardan biridir. Bu yerda suv resurslari strategik ahamiyat kasb etadi.

Suv tanqisligi – Markaziy Osiyo davlatlari oldida turgan global muammolardan biri sanaladi, jumladan BMT hisob-kitoblariga ko‘ra, 2050 yilgacha bo‘lgan davrda suvga bo‘lgan global talab 55 foizga o‘sishi prognoz qilinmoqda. Bu juda katta ko‘rsatkich hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda, Markaziy Osiyoda suv manbalarining kamayib borish tendensiyasi ro‘y berish ehtimoli mavjud.

Xususan, muzliklar mintaqadagi suv resurslarining asosiy manbayi hisoblanadi va ularning eng katta qismi Tojikiston hududiga to‘g‘ri keladi. Bu yerdagi muzliklar Markaziy Osiyo suv resurslarining 60 foizigacha bo‘lgan qismini tashkil etadi. Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining joriy yil aprel oyidagi Qozoqiston sammitida Tojikiston rahbarining ma’lumotlariga ko‘ra, bugungi kunga kelib Tojikistonda minglab kichik va o‘rta muzliklar butunlay erib ketgan.

Jahon banki ma’lumotiga ko‘ra, iqlim o‘zgarishi kuchli ichki migratsiyaga sabab bo‘lib, 2050 yilgacha dunyoning oltita mintaqasida yashayotgan 216 million nafar inson o‘zlari yashayotgan makonni tark etib, boshqa hududlarga ko‘chishga majbur bo‘ladi. Bu mintaqalar orasida Markaziy Osiyo hamda unda yashayotgan 5 milliondan ortiq aholining borligi ushbu muammoning mintaqa davlatlari uchun juda dolzarb ekanligini isbotlaydi.

Ekspertlarning hisob-kitoblariga ko‘ra, Markaziy Osiyoning ayrim mintaqalarida 2040 yilga borib suv resurslariga bo‘lgan ehtiyoj uch barobar oshadi. Vaqt o‘tishi bilan iqtisodiy zarar yalpi mintaqaviy mahsulotning11 foiziga yetishi mumkin. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ma’lumotiga ko‘ra, hozirning o‘zidayoq mintaqa davlatlari suv resurslari taqchilligi va undan samarasiz foydalanish oqibatida yiliga **2 milliard** dollargacha mablag‘ yo‘qotmoqda.

Suv tanqisligini oldini olish borasida O‘zbekiston muntazam suv sohasida yangi islohotlar va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish masalasida ildam qadamlarni tashlagan holda turli tashabbuslarni ilgari surib kelmoqda. Jumladan, o‘tgan 2025 yil 14-16 noyabr kunlari o‘tkazilgan Toshkent sammitida (Markaziy Osiyo davlatlari

rahbarlarining VII Maslahat uchrashuvida) davlatimiz rahbari o‘z nutqida 7 ta asosiy fikr va tashabbuslarni ilgari surib, shulardan biri “Iqlim va suv” masalasi bo‘lib, “...ekologiya, iqlim va suv resurslari taqchilligi masalalari e’tiborimiz markazida bo‘lishi lozim. Mintaqada suv taqchilligi tobora o‘sib borayotgani va uning barqaror rivojlanishdagi salbiy oqibatlarini hisobga olib, 2026-2036 yillarni *“Markaziy Osiyoda suvdan oqilona foydalanish bo‘yicha amaliy harakatlar o‘n yilligi”* deb e’lon qilishni taklif etgandi.

Joriy yilning 21-24 aprel kunlari Ostona shahrida o‘tkazilgan Mintaqaviy ekologik sammitda (RES 2026) Prezidentimiz nutq so‘zlab, mintaqadagi iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq vaziyatni tanqidiy tahlil qildi va yana bir qator muhim tashabbuslarni ilgari surdi. Xususan, davlat rahbari Markaziy Osiyoda havo haroratining ko‘tarilishi global ko‘rsatkichlardan ikki baravar tezroq kechayotganini, mintaqa muzliklarining qariyb uchdan bir qismi erib ketganini va 80 million gektar yer degradatsiyaga uchraganini alohida qayd etdi hamda "Markaziy Osiyo ekologik birdamligi" deklaratsiyasini qabul qilishni va BMT tuzilmalari bilan hamkorlikda 2030 yilgacha mo‘ljallangan Harakatlar dasturini amalga oshirishni, hamda Orolni qutqarish xalqaro jamg‘armasi doirasida suv resurslarini kelishilgan holda boshqarish va Orolbo‘yi mintaqasidagi ekologik oqibatlarni yumshatish masalalariga e’tibor qaratdi. Shu bilan birga qo‘shni Afg‘onistonni Amudaryo havzasi suv resurslaridan birgalikda foydalanish bo‘yicha mintaqaviy muloqotga faol jalb etishni muhim, deb hisoblashini bildirgan edi.

Ta’kidlash kerakki, bugungi kunda barcha jabhada bo‘lgani kabi, suv xo‘jaligi sohasiga ham raqamli texnologiyalarni joriy qilishga jiddiy va katta e’tibor qaratilgan. Shu maqsadda 5479 ta “Aqlli suv”, nasos stansiyalariga 1446 ta onlayn nazorat qurilmalari, shuningdek, meliorativ kuzatuv quduqlariga minerallashganlik darajasini onlayn nazorat qiluvchi 5055 ta “Dayver” qurilmalari o‘rnatildi, 45 ta yirik suv xo‘jaligi ob’ektlarining boshqaruv jarayoni avtomatlashtirildi.

Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida ***3 mlrd***. kub metr suv iqtisod qilinib, qo‘shimcha 400 ming gektar maydonda suv ta’minoti yaxshilandi. Suvni boshqarish jarayonini avtomatlashtirish orqali yo‘qotishlar ***10 foizgacha*** kamaytirildi.

Yana bir muhim e’tirof — O‘zbekiston suv tejovchi texnologiyalarni joriy qilish bo‘yicha Markaziy Osiyoda ***birinchi,*** MDH davlatlari orasida ***ikkinchi,*** Osiyoda ***to‘rtinchi*** va dunyoda ***13***-o‘rinda ekani, shak-shubhasiz, quvonarli. Buni tizim faoliyatini yanada isloh qilishga qaratilgan chora-tadbirlarning samarali ijrosi natijasi, deyish mumkin.

Zero, suvni tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish nafaqat suv sarfini kamaytirish imkonini beradi, balki yashil iqtisodiyotga o‘tishning muhim elementiga aylanadi. Bu, o‘z navbatida, O‘zbekistonning barqaror rivojlanishini kafolatlaydi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, ob-havo o‘zgarishi bilan Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqarish va xavfsizligini ta’minlash masalalari muhim ahamiyat kasb etib boraveradi.

Muxtasar aytganda, suv tanqisligi — global muammo. Bunday sharoitda dunyoning ko‘plab mamlakatlari qatori O‘zbekistonda ham suv resurslaridan oqilona foydalanishga oid muhim chora-tadbirlar amalga oshirilib borilishi hozirgi sharoitda muhim masalasi bo‘lib qolaveradi.

O‘zbekistonda yaqin kelajakda suv tanqisligi 7 mlrd. kub metr, 2050 yillarga borib, 12-13 mlrd. kub metr bo‘lishi kutilayotganini inobatga olsak, bu holatda suvni tejashning ahamiyati yanada ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Prezidenti Matbuot xizmati (president.uz): Prezident Shavkat Mirziyoevning sammitdagi nutqi, imzolangan hujjatlar va ikki tomonlama uchrashuvlar to‘g‘risidagi rasmiy bayonotlar. Qozog‘istonda bo‘lib o‘tgan Mintaqaviy ekologik sammit (RES 2026) 2026 yil aprel.

2. Dunyo" axborot agentligi (dunyo.info): Tashqi ishlar vazirligi huzuridagi agentlikning sammit doirasidagi diplomatik kelishuvlar va ekspertlar sharhlari bo‘yicha materiallari, 2026 yil.

3. UN-Water (unwater.org): BMTning suv masalalari bo‘yicha global portali.

4. World Resources Institute - Aqueduct Atlas (wri.org/aqueduct): Dunyo va mintaqa bo‘yicha suv stressining interaktiv xaritalari va 2040–2050 yillar uchun prognozlari.

5. World Bank Central Asia (worldbank.org/central-asia): Suv xavfsizligi va iqtisodiy prognozlar bo‘yicha eng yirik tadqiqotlar bazasi.